

v čisto subjektivno razkazovanje trenutnih duševnih razpoloženj, ki so tem privlačnejša, čimbolj so nenavadna in brezzvezna. Z druge strani pa se je pod Morandovim vplivom razbohotil kozmopolitski roman, nervozno, kinematografsko projicirano življenje višjih slojev povojne družbe, odigravajoče se v salonih, dancinških, spalnih vozovih, luksuznih parnikih, na dirkališčih in v elegantnih beznicah.

Zdi se, da so se Francozi danes preobjedli te modne hrane in da so zastremeli za naravnejšim, preprostejšim, življensko pristnejšim. Populizem ali nanovo oživiljeni naturalizem, struja, ki ji hoče utreti pot skupina večinoma mladih, pa tudi starejših pisateljev, priča o tem stremljenju. Na čelu te nove skupine «populistov» stojita André Thérive, romanopisec in kritik, naslednik nedavno umrlega Paula Soudaya v «Tempsovem» feljtonu in pa še mladi romanopisec Léon Lemonnier. Slednji je pred kratkim označil stališče te skupine v «Revue mondiale»: «V modnih romanih sem čital toliko narejenih zgodb, neodkritosrčnih analiz, sem videl, kako iščejo nenavadno in beže pred resničnim s takim prizadevanjem, da sem se vprašal, ali niso edini pomembni sodobni pisatelji učenci naturalistov. — Ne gre za socialne ali politične doktrine, toda nekaj pisateljev je zadnje čase večinoma nezavedno reagiralo proti sodobni smeri nekega dela literature, ki hoče predstavljati samo elegantne ljudi in pokvarjene brezdelice.» Jean Finot je v svojem nedavno izišlem romanu «L'Allumeuse» napisal predgovor, ki pomeni za nekatere pravi manifest nove smeri. V njem izraža gnus pred snobizmom v literaturi ter stremljenje po široki ljudski preprostosti in po odkritosrčnosti brez pretenzij.

Doslej so se pridružili tej skupini André Thérive, pisec znanih romanov «Souffrances perdues» in «Sans âme», André Lemonnier, Louis Chaffurin, ki je napisal zanimiv roman iz življenja lyonskih krojačev «Pique-Puce», Louis Guiloux ter Céline Lhotte («La petite fille aux mains sales»). Izmed starejših pa so se pridružili novi skupini Lucien Descaves, Georges Duhamel ter Charles-Henry Hirsch.

St. L e b e n.

Hugo von Hofmannsthal in avstrijstvo. V novembrski številki znane berlinske revije «Die neue Rundschau», ki je skoro vsa posvečena spominu pokojnega dunajskega pesnika Hugona von Hofmannsthala, je za Slovence posebno zanimiv prispevek esejista Henrika Edvarda Jacoba, ki je pod naslovom «Avstrijska oblika» skušal raztolmačiti bistvo pesnikovo na temelju zgodovinsko-tradicionalnih, verskih in narodnostnih posebnosti bivše Avstrije, te čudne, docela nemogoče sestavine najrazličnejših narodnosti evropskih. Osnovo «avstrijske oblike» vidi Nemeč Jacob v baroku. Ker tudi del današnje slovenske kritike in esejistike skuša raztolmačiti duhovno obličje slovenskega človeka iz baroka, je zanimivo, kako razvija Jacob to misel pri avstrijsko-nemškem pesniku. Njegova izvajanja se glase:

«Kdor stopi prvič v Rimu v Petrovo cerkev, mu v efektni praznoti ogromne ladje z neko grozo stopijo naproti štirje Berninijevi stebri. Ti stebri, ki so svoj čas pomenili največji triumf protireformacije, se mi vidijo še danes tako novi in smeli kakor prvi dan. To so iz samih zavinkov spleteni stebri. Ti zavinki, ebenovinasto črni in barbarsko silni, stojijo tam, ko da ni bilo nikoli na svetu dorskih stebrov. To sploh niso stebri. Vzpete spirale so, ki nosijo baldahin božji. Spirale: to so linije diha, v plastiko izpremenjeni dih. Ta arhitektura temelji na opažanju, da se dim človeškega darovanja ne vije kvišku naravnost, temveč se vzpenja v vijugah. V vijugah so se vse življenje vzpenjali kvišku moč in beseda, gledanje in mišljenje pesnika Hofmannsthala.

V dobrem naslovu knjigi «Barok kot umetnost protireformacije» je Werner Weissbach dal vsaj majhen migljaj, kako bi se duhovno-zgodovinsko dale neke stilistične posebnosti baroka tolmačiti iz antiluteranske duševne usmerjenosti. V duhovni osebi Hofmannsthalovi sta se protireformacija in barok stopila do identičnosti. Ker je bil človek našega časa, je za plehkoumneže seveda povsem na dlani, da mislijo, da ga je k baroku pritezalo zgolj umetnostno-zgodovinsko in h katoličanstvu samo duhovno-zgodovinsko zanimanje. Nič ni bolj napačnega ko to. On si ni izbiral ničesar: te stvari so od rane mladosti oblikovale njegovo osebnost. Te tako avstrijske stvari: barok in protireformacija.

Barok in protireformacija! Protestant pravi: «Tu stojim, ne morem drugače!» In doživi, ko izgovori to, trenutek največjega junaštva v svojem življenju. Katoličan pa more še drugače. «V tisoč podobah te vidim, Marija, ljubeče izraženo!» Čemu bi torej ostajal pri eni sami podobi? Čemu bi pisal kratko in skopo, čemu izbiral med dvema točkama ravno črto, če je ovinek pač vabljivejši, bogatejši, življensko obilnejši? To je Hofmannsthalov zaviti slog. To je Hofmannsthalov katoliški in avstrijski slog. Katoliški v največji meri tudi tedaj, če je posvetne vsebine. So namreč neki formalni znaki, ki brezpogojno razodevajo, ali živi pisatelj v katoliškem ali protestantskem kulturnem krogu. Pesniki, ki so «nedramatični»; pesniki, ki uporabljajo zelo veliko tautologij, ki ljubijo ponavljanje, pesniki, ki delajo v spiralnih oblikah in se «v višjem zavinku spet vračajo v položaj svoje začetne misli»: taki pesniki so (tudi če tega niti ne slutijo) odločilno vplivani po katoliški liturgiji in po samem obstoju katoliške maše. Predvsem pa je obstoj spovedi, ki vse ljudi, živeče v katoliškem kulturnem okrožju (celo tedaj, če spovedniki niso duhovniki, temveč psihoanalitiki!) docela odloča od ljudi in pokrajin, v katerih je Luter odstranil spoved. Če se spomnimo pri Hofmannsthalu onih dolgih, dolgih — ne več po zakonih drame, temveč po zakonu spovedi narekovanih — samorazgaljenj, ki jih je severnonemški kritik Herbert Ihering z grajo nazval «arije»; vsekakor ne da bi bil vedel, da je bilo to manj očitek nego karakteristika. Kajti kakor sije izza Lessinga kot oplajajoče in nedosežno solnce nad severnonemško literaturo zakon Shakespearejev — togo solnce z ravnimi in dramatičnimi žarki — tako sije ob Donavi, zelo legitimno, dramatično protisolnce Calderonovo. Onega Calderona, v čigar dramah je toliko arij, epične izpovedi in nepregnantnih ovinkov. Ne samo Calderon, tudi Hofmannsthal je bil velik mojster troheja, tega počasi se vijočega in razvijajočega, skopo izraznost izbegavajočega verza.»

Iz te zanimive, dasi ne docela nesporne osnove duhovnega obličja avstrijskega človeka, ki bi se v neki meri nedvomno dala aplicirati tudi na neke slovenske sodobne pisatelje, skuša Jacob, osvetljujoč nerazumevanje avstrijstva s strani severnega protestantskega nemštva, raztolmačiti nekako panavstrijsko duhovno ozračje, ki da je sestajalo iz najraznolikejših romanskih, germanskih in slovanskih elementov. Ta panavstrijska težnja, iz katere se je po vojni spočela ideja o Panevropi, ki ji je tudi duhovni vir na Dunaju, se je zlasti koncem vojne izraziteje oblikovala v nekaterih kulturnejših avstrijskih Nemcih, morda kot poslednji poizkus, ohraniti, kar je bilo politično že izgubljeno. Eden glavnih zastopnikov te miselnosti je bil Hofmannsthal. Najsi njegovo «panavstrijstvo» seveda ni zajelo ne slovanskih, ne romanskih avstrijskih narodov in tudi avstrijskih Nemcev ne, ki so bili preveč prežeti z nekulturnimi težnjami političnega in kulturnega hegemonizma, so Jacobova izvajanja zanimiva in omembe vredna tudi za Slovence.

Jacob smatra, da ne gre avstrijske literature smatrati za nekako nemško provincialno literaturo, in pravi: «Avstrijska literatura je nekaj jako čudnega.

To je južnovzhodnoevropska literatura v nemškem jeziku. Na nepoznavanju tega duhovno-fizikalnega dejstva (ne na njega zanikanju; kajti še da bi ga bili zanikali, nam je bilo to dejstvo mnogo preneznano!) temelji nesporazum, ki so ga bili deležni zadnjih sto let v nemškem jeziku pišoči zastopniki avstrijskega pesništva. — —

Hofmannsthal je bil pesnik južnovzhodnoevropskih ljudskih množic, ki so se v teku stoletij po habsburški rodbini ustvarile in zrasle skupaj. Naj kdo politično o tem bivšem cesarstvu misli, kar hoče — duhovni zgodovinar mora računati z življenjem teh narodnosti druge preko druge in druge ob drugi kot z neko «natura naturato». Na tej «naturi» (komaj je kdo doslej to razumel) temelji Hofmannsthal. Pesništvo Hofmannsthalovo je velikanski poskus, da bi prvič dal priti vsej Avstriji do besede, pesniti v neki panavstrijski obliki. Zajel je veter, ki prihaja s Krasa: ampak tržaška bora je v Laibachu, ki se prav za prav imenuje Ljubljana, že polna otožnega koruznega vonja slovenskih polj: zrak, ki prihaja iz Slovenije na Štajersko, se spet okrepi ob besedi najjužnejših Bajuvarov. Koliko običajev in narodnostnih pustolovščin so doživeli beseda, misel, prizor, preden so prišli na Dunaj in do one pisalne mize v Rodaumu! Ah, to poslušanje iz vetra, ta radiotelefonijska vseh delov cesarstva in vseh kultur v pesnikovo srce — — —

Avstrijska literatura je južnovzhodnoevropska literatura v nemškem jeziku. Prvi, edini in poslednji zastopnik te literature je bil pesnik Hofmannsthal, čigar dela, pisana v nemškem jeziku, so izdihavala soj meranskega grozdja, divjost praških husitov, bedo ciganov s Puste in švabski sinji pogled Bodenskega jezera hkratu. Ne kot slikanje krajine (to bi bili sodobniki radi prenesli), marveč kot duha. In ravno to je bilo pri kritikih njegova poguba! Hofmannsthalova volja do avstrijske celokupnosti se je dokumentirala v tem, da čutimo z vsake strani njegovih spisov duševno skalo avstrijskih narodov, da je na primer verz v njegovi drami tako mehak in tako divji hkratu, tako nemški in tako nenemški, kakor je bil nemško-slovansko-romanski Avstrijec v vsaki minuti svojega duševnega življenja. Kako maloštevilni so razumeli to! — —

... Hofmannsthal je legitimni sin, tako rekoč prestolonaslednik, onega panavstrijskega sveta. Zato ga tudi hvaležno izraža, v vsakem verzu, v slednjem stavku in v tako številnih svojih značajih. Zaradi tega enkratnega duhovno-zgodovinskega stališča so Hofmannsthal tako maloštevilni razumeli. Ne samo severno-nemška protestantska estetika berlinske gledališke kritike, ki je kulminirala v naturalistično-nravnostni volji po resnici, ni vedela ničesar pričeti ž njim. Tudi čistemu slovanstvu bi se moral videti Hofmannsthal preromanski in prenemški; prav tako kot je moralo Italijana prevladovanje nemških in slovanskih vsebin v njegovem delu odbijati kot nekaj tujega. — —

Hofmannsthalova avstrijska tragika bi bila nepopolna, če mu ta Avstrija ob začetku in koncu njegovega življenja ne bi bila pokazala, da te «volje zase» na zagoneten način nikoli imela ni.»

Ne da bi se spuščal v podrobno oceno Jacobovih duhovno-zgodovinskih razmotrivanj, se vendar zdi, da pisec nekako podcenjuje avtonomno silo resnično potentne umetniške osebnosti. Hofmannsthal je bil eden najčistejših reprezentantov kulturnega, torej v bistvu artističnega, ne pa elementarno tvornega, umetniškega stvaritelja. Kot tak pa je bil tudi, če ne največji umetnik, nedvomno najkulturnejši duh, kar jih je rodil nemški narod v bivši Avstriji.

F. A.

Urednikov «imprimatur» dne 28. novembra 1929.